

Ki kellett szabadulnom otthonról, gombóc a torokban, nem bírtam egy helyben maradni aznap este, amikor haláloz híre eljutott hozzám. Céltalanul kóboroltam a Duna-parton, menekültem, nem tudom, ki elől s hova, közben téged hívtalak, kerestelek, a te nevedet mormoltam magam elé: Péter, Péter. Hová lettél. Láttam magam előtt a Magyar utcai házat, a konyhát, a padot, ahová leültettél minket legutóbb – kettesben csöngettünk be hozzád a feleséggel egy délelőtti órán, váratlanul –, eszembe jutott az örömd, amely valósággal láthatóvá vált rajtad, szinte lépésről lépésre végigvonult tagjaidon, amikor óvatosan, nem akartunk zavarni, betoppantunk hozzád, néztem a kezedet, a ráncokat, alig tudtam levenni rólok a szememet, a terítőt, a szegényes poharakat az asztalon, az ablakot, kint a fákat, vörösfenyőidet, a teret, ahol éltél, izzó tekintetedet, tele erővel, figyelemmel, fáradtsággal, szeretettel. Odabicegtél hozzám, az örömtől tétován megöleltél, magadhoz szorítottál. És meséltél és meséltél, megnéztél minket magadnak, utoljára; nem sejtettük. Elmondhatatlanul jól esett az örömd, átragadt ránk is, tűz, figyelem, ujjongás, szeretet.

Cseke Ákos 7

EPILOGUS. VASADI PÉTER 1926–2017

Hová lett az erős, megfáradt kéz, Péter? Hová a tekinteted és az örömd? Neked a hit nem játék volt, cicoma, pótlék, tanítás, rítus, szokás: élet volt, életet adott, percről percre belőle és benne éltél. És hogyan! Nyolcvankilencven évesen is követhetetlenül elevenen. A hangod a telefonban, micsoda ízás! Évek óta forró dróton voltunk, hol te hívtál, hol én, hetente, havonta, rendszeresen, csörgött a telefon, ováció, öröm, nyugalom, rákészülés – óriási, fél óras, egy óras beszélgetések jöttek aztán erről-arról, szerelemről, házasságról, költészetről, Istenről és emberekről, olykor még politikáról is. Hogy szerettél nevetni! Nagyokat nevtünk. Hihetetlen, hogy ezek nélkül a hívások nélkül kell majd élni ezen túl. Mi mindent megvitattunk! Valahogy mégis céltalanok voltak ezek az eszmecserek. Úgy voltunk vele talán, mint annak a keleti tanmesének a szereplői, amelyet nemrég felidézted nekem a telefonban: amikor a tanítvány megkérdezi a mestert, miként lehet eljutni a meditáció csúcsára, a mester előbb értetlenkedve és szinte megvetően visszakérdez: „Hová?”, majd azt veti oda tanítványának: „Menj és bámulj.” Ilyenek voltak ezek a beszélgetések, látni nem láttuk egymást, csak tartottuk a kezünkben a kagylót, hallgattuk egymás szavait, és közben bámultunk bele, közösen, a semmibe. Miféle megbeszélvonalónk lett volna egymással? Tulajdonképpen csak hallani akartuk egymás hangját; megpihenni egymás mellett, élni segíteni talán, ha lehet.

Nem mondom, hogy sose panaszkodtál, de szívszorító volt, hogy még ritka panaszaid közben sem elsősorban önmagaddal gondoltál, hanem mindig valami vagy valaki mással, mindenekelőtt súlyosan beteg feleségeddel, akit odaadóan ápoltál hosszú éveken át. Beszéltél hozzá, élesztgetted, 8 felemelted, hívtad, nem eresztetted, nem engedted, hogy elengedjen, Istennel is pöröltél érte és miatta – egyszer valósággal káromoltad Őt a telefonban az ő szenvedéséért és tehetetlenségéért –, közben pedig mindig újra megvallottad: lenyűgöz szépsége, szerelme, beszélsz hozzá, és te tudod, hogy hallja, még akkor is, ha nem válaszol, még akkor is, ha mindenki más úgy tartja: nincs tudomása már a világról; napról napra jobban szereted, mondtad, és mélyebben érted őt. Beleszédültem, ha olykor-olykor belegondoltam – nemcsak szavaid, verseid is tudósítottak róla –, mi folyik ott percről percre, óráról órára Rákospalotán, micsoda harc, szeretet, odaadás, kitartás, hit, eszeveszettség, türelem. Nemrég azt mondtad: belefáradtál, nincs erőd hozzá. Aztán, amikor később emlékeztettelek szavaidra, megint újra azt: nincs megállás, nem lehet. És egy nap elaludtál, és nem keltél fel többé. Mintha az Úr szólított volna el, mintha Ő hagyatta volna abba veled kétségbeesett, fáradhatatlan, tehetetlen, esztelen, önpusztító szerelmedet aziránt, aki alig-alig tudhatott már odaadó ápolásodról, az ezzel járó iszonyú dilemmákról és nehézségekről, magadramaradottságodról, testi, lelki, szellemi kimerültségedről. Nem csak mondtad, hanem élted is, amíg élted, amit egyszer leírtál: „Micsoda realitás: a szeretet (mindig, csak ezt eleinte nem tudjuk vagy nem akarózik tudnunk), a szeretet mindig életbe kerül.” Pedig hogy szeretted az életet, figyelni a valóság rezdüléseit! A születés, a kezdet, a jelenlét megátalkodott, megrendült, gyermeki, örökifjú, kérlelhetetlen szerelmese voltál. Ahogy egy interjúban mondtad: „Az nem szóvirág, hogy Isten ma születik. Ma! A tegnapihoz már nem hasonlít.” „A hit mélységélmény, vagy nem hit. Brutális egyszerűséggel kellene megélni, mint Eckhart mester. S azzal a stílussal beszélni róla, mint ő. Azt mondta például: »Én holnap fiatalabb leszek, mint ma, mert a lelkem fiatalabb. Sőt, mást mondok: fiatalabb lehetek holnap, mint a születésem előtt.«” És egy kicsit később, ugyanott: „Minek ez a sok világosság, kivilágítás a templomokban! Tartsa föl a pap a sötétben a keresztet! Vagy ne is tartsa föl! Ő legyen az, maga!”

Tavaly halottak napja környékén a megszokás hatalmáról beszélgettünk, és te „sunyi hitetlenséget” emlegettél a sírokhoz való járkálás kapcsán. „Ki van ott a sír alján?” – kérdezted vadul. „Ásd ki! Nincs ott senki. A halottak keresik ott a halottakat.” Nem volt-e, nincs-e – ez is a te szavad – „irgalmatlanul” igazad, és nem éppen ez az irgalmatlan igazság-e az igazi hit igazsága? Csak a halottak keresik a temetőben a halottakat – nem következik-e ez egyenesen az evangéliumi történetből, ahol az ifjúnak, aki követni akarta Jézust, de előtte még eltemette volna apját, Jézus ezekkel a szavakkal felelt:

„»Hagyd a holtakra, hadd temessék el halottaikat, te meg menj, és hirdesd az Isten országát.«” (Lk 9, 60)? De mégis hogyan élhetnénk itt és most, férjként, apaként, munkásként, tanárként, mérnökként vagy akár íróként, papként, tudva tudván – vagy legalábbis úgy tudván –, hogy akit Istennek nevezünk sohasem régi, jól ismert, megszokott, hanem minden nappal új, előre nem látható, követhetetlen, kiszámíthatatlan, hogy a szerepetét előbb-utóbb szükségképpen valahogy a saját életünkkel kell fizetnünk, hogy hitünk jelképét nem mutogatnunk kell jól látható helyeken, fényességben, láncon hordoznunk a nyakunkban vagy különféle falakra aggatnunk, hanem a lélek sötét éjszakájában csöndben kitarva nekünk magunknak kell nap mint nap, a szívünk mélyén, láthatatlanul és titokzatosan hitté váljunk, hogy tehát minden üres szokás, halott rítus, dogmatár, „imarobot” örökre a semmibe vész, és egyedül az élő, időtlen vagy inkább az idő múlásával napról napra fiatalabb, ismeretlen Isten marad támaszul? Hogyan válhat ebből az ádáz hitből, reményből, figyelemből élet? De ha ez is lehetséges hit és élet, akkor hogyan is nevezhetnénk mást hitnek és életnek, mint éppen ezt a hitet, ezt az életet?

„Kínos vagyok” – dűnyögted minden méltatlankodás nélkül, és valóban leginkább kínos voltál mindenhol: a hívők és a hitetlenek, a vallásosok és a vallástalanok, a szerzetesek és világiak, a balosok és a jobbosok, a költők és a nem-költők, a rokonok és az idegenek, a fiatalok és az idősek felől nézve egyaránt. A két lábon járó korszerűtlenség, követhetlenség és megbotránkoztatás voltál, és szinte minden tekintetben; mint egy igaz élet. Megrendítő és a lehető legpozitívabb értelemben vett egy-ügyűség és sokirányúság, brutálitás és félszégesség, odaadás és türelmetlenség, hűség és kiszámíthatatlanság áradt belőled, ami valósággal beragyogta lényedet, gesztusaidat, mondataidat. Amit Pilinszkyról írtál, rád is igaz: „Jelenlétével szinte fölperzselte megírásának lehetőségét. Élni vagy találkozni vele fontosabb volt, mint fogalmazni róla. Figyelni őt szellemi kalandnak számított, de azt figyelni, amit ő figyelt, embert formáló vállalkozásnak.”

Ki tudja, mit látsz most, mit tudsz még és már. Tudsz-e valamit. Hová mész most, Péter? A verseidet olvasom, megrendülök olykor tőlük, de leginkább a jelenlét hiányzik, a hangod, a szíved tágassága, a forróságod, a nevetésed. Hová lettél? Nehéz, kihűlt testedet, szinte látom magam előtt, feketébe csomagolják, kicipelik a házból, ahol éltél, s felkészítenek utolsó földi utadra. De elszakadtál-e magadtól, Péter, ahogy hitted, ahogyan például a *Hagyaték*ban gyönyörűen megírtad az öregről, aki meghalt százévesen, s aki, miközben egy üres konténerbe zúdítják testi élete nyomait, és mielőtt lelke végleg hazatérne, még kóborol egyet „fényév taposta / mezsgyén, csillagképek közt”? Elindultál-e oda, amiből kiindulva és amiben erős hittel

reménykedve egész életedet leélted? Találkozunk-e, Péter, mondd? Szerelmes szavaid a *Tanításban*: „Majd ha a csupa fény / Cet fölfal minket egészen, / s gyöngéd harapásai közt átbukunk az Óceánba, te, / fénycsíkos pisztráng / s én, a fénypötyös / harcsa-pofájú úszunk / egy hatalmasat. / Azután
10 szüntelenül.” Így lett, így lesz-e, Péter? Nem tudhatom, te már tudod, ha ott, ahol vagy, ahová mész, van még olyasmi, mint tudás. A *Végül*-ben olvasom: „Megköszörül / a sebesség, karcsú / leszel, de a fény / benned, s a bőrdön / is fölszabadul. / Ezentúl is köröznek / s piruetteznek / körülötted, mint / csillámló jégtükrön / a balerinák. Íme, győztél.” Micsoda győzelem. Nekem csak veszteség. Életem egyik legnagyobb ajándéka volt, hogy bőkezű barátságodba fogadtál, hogy figyelemmel kísérhettelek és érezhettem magamon figyelmedet, hogy hallhattam a hangodat, a szavaidat, a gyónásaidat, hogy ismerhettelek.

Verseidre magad is úgy tekintettél olykor, mintha nem is te írtad volna őket. Nem a büszkeség, a büszkélkedés és végképp nem a hivalkodás a jó szó erre. Inkább az öröm, a csodálkozás, a döbbenet; értetlenül szemlélted saját mondataidat. Forrást láttál bennük, és joggal, amelyből életet lehet méríteni. Ahogy az *Ébrenlétben* írod: „Forrás vagy, ha iszol.” Közben persze te is tisztán láttad: hiába lettél a nemzet művésze, ilyen meg olyan kitüntetett, méltatlan helyzetben voltál, el nem ismerve, amivel persze te egyáltalán nem törődöttél; valójában – keveseken kívül –, főleg utolsó éveidben, a kutya se ismert, a kutya se törődött veled. Verseid maradnak belőled, szép lassan önálló életre kelnek majd, méltó kezekbe jutnak talán; viszonylag sok közepes alkotás mellett – amelyek sokszor inkább egy végtelenül magányos és rendületlenül önmagát Istenre, de micsoda Istenre bízó ember lírai naplóját nyújtják, hol érdekes, hol zavarbaejtő, hol megrendítő látletelek, látképek, ötletek, játékok, dokumentumok, vázlatok, kiáltványok, kisesszék, dünnöngések, a szív szüntelen mormolásai – torokszorító sorok és nagyversek, amelyek belénk marnak, meghökkentenek, leigáznak, felemelnek; csak az utóbbi évek köteteiből válogatva, véletlenszerűen: az *Epilógus*, a *Más s máshol*, az *Intarzia*, az *Éjfélkor*, a *Triviális*, az *Azután*, a *Hagyaték*, a *Szent a havon*, a *Furcsa*, *hogy épp most*, *Az indián halál*, a *Csönget valaki?*, és a Vigiliában megjelent legutolsó versesd, a születésnek szentelt *Karácsony, 2017* – szelíd profécia vagy látomás arról, ami már nem válhatott valóra, ami talán, ki tudja, valóra válik mégis, és ami évről évre újra és szüntelenül valóra válik. „Kerti vörösfenyőim alatt / ünnepelem a Születést. / Negyven centiméteres csemeték / voltak; ma huszonöt métereseek. / Csöndbe' vagyunk, de hallom a fatörzsek halk ropogását, / s ahogy mormolva emlékeznek / a nagyerdőre, hol rajokban / sorakozva kórust gyakoroltak. / Meg szoktam őket ölelni. / Nagy türelemmel hagyják. / Mikor átnyargal köztük / a szél, megrázzák magukat, / de fényes, fölényes nyugalomba' / maradnak. / Mindazt bírják, érzem, ami / a

Megszületettnek kedvére / lehet. Az ártatlanság / növényi tudás. Ha tépi is / őket a vihar, védik a / riadt kisállatokat lepedőnyi lombjuk alatt. / Minden-tudásuk / ára az, hogy nincs tudatuk. / ...A nagy csöndben, Fót felől / valahol kondul a harang. / Imádságba bugyolálva / megjött a Fiú. / Krisztus lelke, szentelj meg / minket. / Krisztus világossága, lobbanj / föl ben-nünk. / Te, örök születő, remény a neved.” 11

Olvaslak, olvaslak, ott kereslek, a betűk, a lapok mögött, meg a köd-ben, téli fák karcsú ágai mögött. Tudod-e, hogy ködös novemberi napon tűn-tél el, épp egy hónappal karácsony előtt, pénteken, azt mondják, széles mosollyal az arcodon? Hozzád intézem a kérdéseimet, hozzád beszél-ek, el kell búcsúznom tőled, beszélek hozzád, mintha még egyszer, utoljára felhívhatnád, hogy megbeszéljem veled halálodat, ahogy mások halálát is megbeszéltük, nyugtáztuk együtt, lecsöndesítve ön-magunkat, lázongásunkat; beszélek hozzád, de nem tudom, hallasz-e, látsz-e még. Nem hiszem, hogy ha látsz, ha hallasz, úgy látsz, úgy hallasz, mint mi itt, s te is, most már, egykoron. Talán – ha egyáltalán – nagyon távolról, s nem a részt, engem, minket, hanem az egészet látod és tudod, teljesen, mint az élők esténként, ha lehunyják a szemüket, pillanatokra, az eget és egy-egy csillagot. Igazad van a rajon-gást illetően. *A szív tágassága* kezdőírásában jegyezted meg: „Ki ez az ember? Most ne (a magunk előtt is gyanúra okot adó, netán automa-tikus) rajongással feleljünk, illetve ne csak most ne, sohase feleljünk ilyen fontos kérdésre rajongással. Megkockáztatom, egyáltalán ne ra-jongjunk. Minden rajongásban van valami leküzdhetetlen vagy le nem küzdött önszeretet (ha éppen nem önimádat...), amely élvezi a lélek belső, zavaros előmléseit, határátlépéseit s ugyanakkor (vagy épp ezért) nincs benne elég értelmi bátorság ahhoz, hogy fölmérje, össze-állítsa és maga állítsa össze a felelős feleletet.” Nem rajongtam és nem rajongok érted; tulajdonképpen még azt sem állíthatom, hogy ismerlek, hogy ismertelek. Elképedve, boldog-szomorúan néztelek-hallgattalak inkább. Szerettelek! Hallgatnálak, keresnélek még, tovább. Mit tegyek? Lapozgatom a könyveidet, és rám találnak azok a mondatok, amelyeket „Kormos Pistika” halálára írtál, kristálytisztá érveiddel, szelíd, szenvedélyes, szigorú állítása-iddal és kérdéseiddel fejbe kőlintasz és felemelsz megint, ha akarom: „Miért fáj az, ami a lélegzésnél is természetesebb? Miért nem a lélegzés fáj? Miért süpped le a hír hallatán az ember agybéli lélek-szintje a bokájáig? S tölti be helyét fagyos keserűség? Te bolond, mit hittél? Megvéd valakit is az, hogy szereted? Mi az, hogy szereted? Tettél volna valamit érte. Tehettél?” Mit sem tettem, mit sem tehettem. Péter, nagyon fáj! Ölellek, Péter. Isten veled.

